

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕДМЕТУ ТА ОБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ НАГЛЯДУ ТА КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У статті розглянуто основні положення, що характеризують поняття «предмет» та «об'єкт» прокурорського контролю та нагляду, визначено їх спільні та відмінні риси, надано авторське визначення об'єкта у сфері прокурорського нагляду та контролю за дотриманням трудового законодавства.

Ключові слова: об'єкт, предмет, дотримання законодавства, трудове законодавство, прокурорський нагляд.

В статье рассмотрены основные положения, которые характеризуют понятие «предмет» и «объект» прокурорского контроля и надзора, определены их общие и отличные черты, предоставлено авторское определение объекта в сфере прокурорского надзора и контроля за соблюдением трудового законодательства.

Ключевые слова: объект, предмет, соблюдение законодательства, трудовое законодательство, прокурорский надзор.

The article deals with the basic provisions that characterize the concept of "subject" and "object" of prosecutorial oversight define their differences and similarities, given copyright definition of the object in the field of Public Prosecutions and enforcing labor laws.

Keywords: object, subject, compliance, labor law, procurator supervision.

Дотримання трудового законодавства є досить важливим для розвитку нашого суспільства, адже це є показником демократичності та соціальної спрямованості України. Від рівня дотримання трудового законодавства у багатьох випадках залежить ставлення до роботи та виконання своїх обов'язків працівниками та службовцями. При цьому важливого значення у процесі забезпечення трудового законодавства відіграє правильне визначення об'єктів контролю та нагляду. Тобто для правильного визначення та характеристики правовідносин у сфері нагляду та контролю за дотриманням трудового законодавства потрібно чітко визначитися з об'єктним складом таких правовідносин.

Загальні аспекти діяльності прокуратури при здійсненні нею повноважень у сфері нагляду та контролю за дотриманням законодавства органами державної влади та їх посадовими особами розглядали ряд вчених, серед яких В.І. Бабенко, Л.М. Давиденко, М.І. Мичко, М.В. Руденко, В.С. Зеленецький, Ю.М. Грошевий, А.Ф. Козлов, В.М. Кравчук, О.М. Литвак, П.В. Шумський, М.К. Якимчук та інші. Проте комплексного дослідження щодо визначення предмету та об'єктного складу правовідносин у сфері нагляду та контролю за дотриманням трудового законодавства науковцями не здійснювалось, що й обумовило актуальність написання даної статті.

Мета статті полягає у визначенні предмету та основних об'єктів прокурорського нагляду та контролю за дотриманням трудового законодавства. Тобто на сьогодні проблемним питанням залишається правильне визначення поняття «предмет» та «об'єкт» діяльності того чи іншого органу. Дискусійним та малодослідженим залишається питання визначення об'єкту прокурорської діяльності у сфері нагляду та контролю за дотриманням трудового законодавства. Для вирішення поставленої мети у статті ставляться такі основні завдання: розглянути поняття дотримання трудового законодавства та визначити роль у цьому процесі

прокуратури; здійснити співвідношення досліджуваних понять; визначити предмет та об'єкт у сфері прокурорської діяльності у сфері нагляду та контролю за дотриманням трудового законодавства.

Переходячи до розкриття теми статті, слід визначитися із поняттям дотримання трудового законодавства. Як зазначає А.С. Мельник, поняття «дотримання трудового законодавства» має досить широкий зміст. Поряд із власне дотриманням трудового законодавства, що представляє активну діяльність із виконання вимог закону, воно охоплює також усі інші форми реалізації трудового права, зокрема й дотримання законів, що зазвичай трактується як дотримання вимог, установлених законом. Якщо закони не проводимуться в життя, а залишатимуться лише на папері, то воля законодавця виявиться хіба що добрим побажанням або рекомендацією. Тому, на думку автора, забезпечення трудового законодавства, на що спрямовано діяльність органів виконавчої влади та інших органів нагляду та контролю, є неодмінною умовою дотримання законодавства про працю [1, с. 642]. Таким чином, дотримання трудового законодавства є, перш за все, діяльністю держави у напрямі забезпечення трудових прав працівників, дотримання законів, що регулюють трудові правовідносини. Основне призначення дотримання трудового законодавства, на нашу думку, полягає, насамперед, у реальному гарантуванні передбачених Конституцією України прав людини та громадянина на працю, становленню та розвитку дійсно правової та демократичної держави.

На сьогодні в Україні існує досить розгалужена система державних органів, що здійснюють забезпечення реального дотримання норм трудового законодавства. З цього приводу вдало висловився Л.Г. Коняхін, який зазначає, що для забезпечення ефективності реалізації права громадян на охорону праці держава передбачає систему органів нагляду і контролю за дотриманням законодавства про охорону праці. В неї входять органи, що здійснюють як державний, так і громадський нагляд та контроль в цій сфері [2, с. 196-197]. Одним із таких контрольно-наглядових органів можна назвати прокуратуру України, яка відповідно до Конституції України здійснює ряд покладених на неї функцій, в тому числі й стосовно дотримання прав та свобод людини і громадянина у сфері трудових правовідносин. З огляду на це у статті буде здійснено розгляд предмета та об'єктного складу правовідносин у сфері нагляду та контролю за дотриманням трудового законодавства саме у діяльності прокуратури.

Юридичній літературі відомі такі поняття як об'єкт та предмет правовідносин. Якщо розглядати ці два поняття з точки зору філософії, то під поняттям «об'єкт» розуміють частину об'єктивного світу, що перебуває у взаємодії із суб'єктом. В свою чергу, предметом є найбільш значимі властивості, зв'язки, які суб'єкт виділяє в об'єкті, виходячи зі своїх цілей. Філософський енциклопедичний словник зазначає, що на відміну від об'єкта, у предметі пропонується бачити не тільки об'єктивне, а й суб'єктивне. З одного боку, при правильному виділенні предмет – це частина об'єкта, і в цьому сенсі в предметі немає нічого, що не містить у собі об'єкт. З другого боку, предмет суб'єктивний, не тотожний і не рівнозначний об'єктові, тому що, виділяючи предмет, той, хто його пізнає, виходить зі своїх цілей, визначаючи в об'єктові тільки істотне, абстрагуючись від багато чого, що не становить для нього інтересу [3, с. 525]. Тобто, філософська наука стоїть на позиції розмежування об'єкта та предмета, що, на нашу думку, є вірним та доцільним.

Розглянемо поняття предмету правовідносин, під яким в юридичній літературі розуміють властивості, характеристики, особливості, закономірності взаємодії структурних елементів у процесі розвитку об'єкту, найбільш значимі в даний момент для теоретичної та практичної суб'єкта [4, с. 4].

Про предмет та об'єкт прокурорської діяльності говориться ще в Основному законі нашої держави – Конституції, якою визначаються межі діяльності будь-якого державного органу та його посадової особи. Не виключенням є і прокуратура України, яка повинна здійснювати свою діяльність у межах наданих їй конституцією та законами України. Саме в Конституції

визначаються основні повноваження прокуратури та те, на що вона повинна поширювати свою діяльність.

У діяльності прокуратури також доцільним є виділення поняття предмета та об'єкта прокурорських правовідносин для правильного та більш точного дослідження важливості прокурорського нагляду у сфері дотримання трудового законодавства. На сьогодні в юридичній науці немає одностайної думки щодо виділення предмета та об'єкта прокурорського нагляду. Про доцільність виділення цих двох понять у сфері прокурорської діяльності говорив О.Р. Михайленко, підкреслюючи, що наглядова діяльність спеціально уповноваженого прокурора завжди має оціночний характер. При цьому О.Р. Михайленко слушно вважає: «... повинно бути те, що аналізується, оцінюється, на що поширюється, де здійснюється (об'єкт нагляду) і те, що визначає суть цієї оцінки, її критерії, виходячи з нормативних актів, за виконанням та застосуванням яких і здійснює прокурор свій нагляд (предмет нагляду)» [5, с. 139].

Загалом, предмет прокурорського нагляду в теорії правової науки визначений як додержання та правильне застосування Конституції України та законів України юридичними та фізичними особами. Службове призначення даного поняття полягає у використанні його для розмежування галузей прокурорського нагляду [6, с.19]. М.А. Погорецький під предметом прокурорського нагляду розуміє або законність, точне виконання чи дотримання законів, або акти й дії посадових осіб, а також суспільні відносини, що складаються у сфері забезпечення законності, або норми права, за виконанням яких здійснюється нагляд [7, с. 119].

Законом України «Про прокуратуру» передбачено, що предметом нагляду за додержанням і застосуванням законів є: 1) відповідність актів, які видаються всіма органами, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами, вимогам Конституції України та чинним законам; 2) додержання законів про недоторканність особи, соціально-економічні, політичні, особисті права і свободи громадян, захист їх честі та гідності, якщо законом не передбачений інший порядок захисту цих прав; 3) додержання законів, що стосуються економічних, міжнаціональних відносин, охорони навколишнього середовища, митниці та зовнішньоекономічної діяльності (ст. 19) [8].

Розглядаючи роль прокуратури та прокурорського нагляду у трудових правовідносинах, В.Л. Костюк констатував, що предметом прокурорського нагляду є: відповідність актів, які видаються всіма роботодавцями, у тому числі, органами, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами, вимогам Конституції України та чинним законам; додержання законів про недоторканність особи, соціально-економічні, у тому числі і трудові, особисті права і свободи працівників, захист їх честі та гідності, якщо законом не передбачений інший порядок захисту цих прав; додержання законів, що стосуються трудових та пов'язаних із ними відносин [9, с. 5]. Таким чином, предметом прокурорського нагляду у сфері трудового права виступають суспільні відносини, які визначають трудові, соціальні, особистісні права та свободи працівника, відповідність актів, що регулюють трудову діяльність Конституції та іншим Законам України. Ми вважаємо, що при здійсненні прокурорського нагляду органами прокуратури потрібно досить зважено та відповідально підходити до визначення предмету прокурорського нагляду, адже його правильне визначення є необхідним для здійснення прокурорської діяльності у цій сфері. Тобто чим доступніше будуть визначені ті суспільні відносини, які є найбільш вразливими у трудовому праві, тим більше уваги буде приділятися працівниками органів прокуратури щодо здійснення за ними прокурорського нагляду та контролю.

Розглянемо загальні позиції науковців щодо визначення поняття «об'єкт права». В юридичній літературі на сьогодні існує досить тривала дискусія щодо визначення цього поняття. Різні автори по-різному трактують вищенаведене поняття, здійснюючи виділення його окремих рис. Так, В.С. Основін визначає об'єкт правовідносин як явище реальної дійсності, що володіє системою істотних властивостей або якостей, з якими норма права пов'язує правомочності та обов'язки учасників правовідносин. Саме предмет чи явище, що поєднує суб'єктів, пов'язаних правомочностями і обов'язками, – вказує вчений, – є об'єктом правовідносин, або їх

предметом. Оскільки всяка дія людини, будь-який її вчинок з чимось пов'язаний і спрямований на досягнення певного результату, то держава в кожній правовій нормі передбачає певну поведінку громадян і предмет, з яким вона пов'язана, при цьому поведінка громадян при цьому може пов'язуватися з найрізноманітнішими предметами, а не лише з їх діями [10, с. 63].

На думку, В.В. Гаврилова, під об'єктом у відповідному напрямку наглядової діяльності прокурора необхідно розуміти суб'єкти прокурорсько-наглядових правовідносин – міністерства, державні комітети, відомства, підприємства, установи, організації, а також посадових осіб і громадян. За такого підходу, автор під об'єктом нагляду за виконанням законів органами досудового слідства безпосередньо розуміє самі суб'єкти – міністерства, відомства, які мають у своїй системі органи досудового слідства, а також посадові особи, які проводять досудове слідство, а під предметом – виконання законів зазначеними суб'єктами [11, с. 58]. Ми не підтримуємо таку позицію автора, адже розглядати об'єкт правовідносин у прокурорській діяльності, як самих суб'єктів є не повним та в цілому не відповідає реальності. Звичайно, ми не виключаємо із об'єктів прокурорського нагляду міністерства, комітети, їх посадових та службових осіб, адже їх діяльність, як і діяльність будь-яких інших органів влади є предметом прокурорського нагляду, але розглядати тільки ці суб'єкти є недостатнім. Об'єктом прокурорського нагляду можуть бути не тільки самі органи, а й їх діяльність, тобто акти, які вони приймають безпосередньо, здійснюючи свої повноваження, результати їх діяльності тощо.

А.Я. Сухарева висловлює думку, що об'єкт прокурорського нагляду – це сукупність юридичних та фізичних осіб, органів влади та господарювання, на котрі розповсюджується компетенція прокуратури [12, с. 15]. За словами Л.А. Ніколаєвої, під об'єктом прокурорського нагляду варто розуміти лише дії, які пов'язані із порушенням законодавства [13, с. 22]. Ми також не згодні із такою позицію автора, адже віднесення до об'єкта прокурорського нагляду тільки неправомірну поведінку значно звужує об'єкт прокурорського нагляду, до якого відносять і правомірну поведінку піднаглядових суб'єктів, їх правомірну діяльність.

Розглядаючи поняття об'єкта прокурорського нагляду В.С. Сухонос під загальним об'єктом діяльності прокуратури розумів суспільні відносини, які врегульовані нормами права. Але для кожної функції прокуратури об'єкт її діяльності специфічний і пов'язаний із сферою правових відносин, що виникають у процесі здійснення різних функцій держави [14, с. 98]. Ми повністю погоджуємося із тим, що для кожної функції прокуратури потрібно окремо виділяти специфічний тільки для неї об'єкт суспільних відносин. Це, на нашу думку, пояснюється, перш за все, досить великим та широким колом повноважень органів прокуратури щодо здійснення наглядової та представницької діяльності. Крім того, чітке визначення відповідного кола суспільних відносин, які торкаються тієї чи іншої функції держави, є необхідним для налагодження нормальної роботи органів прокуратури та її посадових осіб.

У теорії об'єктом прокурорського нагляду визнаються: підприємства, організації, службові особи і громадяни; виконання означеними організаціями, службовими особами і громадянами законів; діяльність, пов'язана з виконанням і дотриманням законів; відносини, що виникають у процесі виконання законів; учинок конкретного суб'єкту кримінально-процесуальної діяльності; те, на що спрямований прокурорський нагляд, те, що аналізує, оцінює прокурор з позицій законності дотримання вимог закону; сфера суспільних відносин, які виникають у зв'язку з точним виконанням законів [7, с. 119]. Враховуючи вищезазначені міркування, вважаємо за необхідне вивести власне визначення об'єкту у сфері прокурорського нагляду та контролю за дотриманням трудового законодавства – це сукупність суспільних відносин, які виникають у межах функції прокуратури щодо здійснення нагляду за дотриманням трудового законодавства України та охоплює безпосередні суб'єкти трудового права: роботодавців (юридичних та фізичних осіб – підприємців незалежно від форми власності) та осіб, які працюють за трудовим договором, поведінка та діяльність (як правомірною так і неправомірною) таких суб'єктів у цій сфері, їх повноваження, нормативно-правові акти, які ними видаються, законність їх діяльності, законність прийняття ними процесуальних та інших рішень тощо.

Таким чином, на основі вищенаведеного ми можемо виділити види об'єктів у сфері прокурорського нагляду та контролю за дотриманням трудового законодавства: 1) юридичні та фізичні особи-підприємці як об'єкти прокурорського нагляду; 2) найманий працівник як об'єкт прокурорського нагляду; 3) поведінка та діяльність юридичні та фізичні особи-підприємців; 4) нормативно-правові акти (накази, інструкції положення) тощо, що видаються юридичними та фізичними особами; 5) законність діяльності таких суб'єктів. Іншими словами під поняття об'єкту нагляду за дотриманням трудового законодавства розуміють всіх суб'єктів, які вступають у такі відносини та діяльність, яка виникає на цій основі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мельник А.С. Нагляд та контроль за дотриманням трудового законодавства в Україні / А.С. Мельник // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 640–644 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11maczvu.pdf>
2. Коняхин Л.Г. Надзор и контроль за соблюдением законодательства о труде / Л.Г. Коняхин. – М. Из-во: МГУ. – 1982. – 198 с.
3. Философский энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1993. – 928 с.
4. Касьяненко Л.М. Об'єкти та суб'єкти фінансово-процесуальних правовідносин / Л.М. Касьяненко // Фінансове право. – 2010. – № 4 (14). – С. 4-7.
5. Михайленко О.Р. Прокуратура України: підруч. / О.Р. Михайленко. – К.: Юрінком Інтер, 2005. - 296 с.
6. Прокурорський нагляд в Україні: курс лекцій [для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / [В.Т. Нора, Я.О. Береський, І.І. Когутич, З.Д. Котик та ін.]; за ред. В.Т. Нора. – Львів: Тріада плюс, 2002. – 280 с.
7. Погорецький М.А. Прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю / М.А. Погорецький // Вісн. ун-ту внутр. справ. — Х., 2000. — Вип. 10. — С. 117—125.
8. Про прокуратуру України: Закон України від 05.11.1991 № 1789-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 53. – Ст. 793.
9. Костюк В.Л. Правосуб'єктність органів які здійснюють державний нагляд у сфері праці: науково-правовий аспект. / В.Л. Костяк // Часопис національного університету «Острозька академія» Серія «Право». – 2012. - № 1 (5). – С. 1-15.
10. Основин В.С. Советские государственно - правовые отношения / В.С. Основин. – М., 1965.– 178 с.
11. Гаврилов В.В. Сущность прокурорского надзора в СССР / В.В. Гаврилов. – Саратов, 1984. – 151 с.
12. Российский прокурорський надзор: учебник / под ред. А.Я. Сухарева. - М., 2001. – 384 с.
13. Николаева Л.А. Общий надзор прокуратуры в советском государственном управлении: Спецкурс: Учебно-методич. пособие / Л.А. Николаева. - Л.: Изд-во ЛГУ, 1957. - 36 с.
14. Сухонос В.С. Функції прокуратури та їх співвідношення з діяльністю / В.С. Сухонос // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - № 9. – С. 94-99.